

Ivar Gjørup, *PLATONS GÅDE · Den levende skrift*

november 2016, Gyldendal

selvanmeldelse ved forfatteren

En "fortælling i 10 kapitler om Platons by, hans samtid og om det livsværk, han efterlod sig", hedder det på bogens bagside. Indholdsfortegnelsen har to hoveddele, "Platons by" og "Platons verden", to gange 5 kapitler. Bogen er på godt 500 sider. De 10 kapitler udgør tilsammen hen ved 450 sider, med et lyst og indbydende tekstbillede. Bagest kommer noterne, og der "henvises fra noterne til den løbende tekst, ikke omvendt", som der står indledningsvis om bogens "skriftlige udtryk" (s. 6). Altså ingen forstyrrende notenumre under læsningen. "Platon citeres med angivelse af værk og sted", oplyser forfatteren i samme sammenhæng; han burde nok også have oplyst læserne om Stephanuspagineeringen. Den er indlysende for faglige læsere, men kan virke forvirrende for den meget større kreds, som bogen tydeligvis retter sig til.

1. Gennem de 5 første kapitler føres læseren ind i den tid og den by, som danner baggrunden for Platons opvækst og senere forfatterskab. *Krigen og folkestyret* (40 sider) begynder med athenernes store og – som det skulle vise sig – ulyksalige felttog mod Sicilien. Noterne bagi bogen indledes med en emneoversigt på to små linjer til dette og sidenhen til hvert nyt kapitel; dem kan enhver have glæde af at læse (s. 473):

"Kap. 1, *Krigen og folkestyret · Athen og Syrakus, 415-411: Byens storhed og fald; Perikles' Gravtale hos Thukydid, Aristophanes' Lysistrate; Platons Menexenos*".

Næste kapitel (44 s.) opsummeres på denne måde bagi (s. 476): "Kap. 2, *Blod og blæk · Tilbageslaget 412-410: Sicilienskatastrofens eftervirkninger, skriftens nye verdensbillede; Aristophanes' Skyerne, Platons Menon*". Om tredje kapitel (53 s.) hedder det (s. 480): "Kap. 3, *Den pæne magt · Nederlag og sammenbrud 409-403: Aristokraterne hævder retten til riget og fortaber den; Sophokles' Philoktet; Platons Gorgias*". Og så videre. Noterne oplyser læserne om de tekststeder, som ikke er Platons, og giver

undertiden også den græske ordlyd i transkription. Og tjener ellers ofte til uddybning af forhold, som ikke kom med i den løbende fremstilling.

I første kapitel gjorde forfatteren brug af *Menexenos* og sendte sine læsere tilbage i tid til Marathon, Salamis og Plataiai – sådan som Platon jo selv gør det i den Gravtale, Sokrates optræder med i dialogen (s. 24). Perikles' Gravtale – som vi kender fra Thukydids gengivelse – inddrages, det er en sammenligning, som også Platon lægger op til. Perikles og Platon skildres som to standsbevidste athenere med hver sit forslag til byens fremgang. Der er et halvt århundrede eller mere mellem de to (s. 51): “Perikles' by var borte. Platons by var en anden.”

Dialogen *Menon* læses som fortælling om den uddøende adelsstand. Platon har sine grunde til at lade borgermanden Anytos komme til stede til sidst, nu tilhører byen ham og hans standsfæller, ikke Platon (s. 77). Skriften breder sig i de samme år, prosaskriften vel at mærke: Prosaen er byens fremtidige udtryksmåde, hedder det her i andet kapitel: I poesien kommer det gamle stormandskab fortsat til orde; den unge prosaskrift må tage kampen op, hvis den skal vinde anseelse.

Forfatteren taler ligefrem om “skriftens forlegenhed” (s. 85), med lån fra bl.a. Platons *Phaidros*. Han lægger op til det allerede i første kapitel, hvor prosaen er underholdning for jævne folk (s. 27-28). Og knytter så endelig i sit lange tredje kapitel de forskellige tråde sammen til et billede af den unge Platon, “et par og tyve år gammel nu” (s. 102). Ham ved vi ingenting om, fremhæves det gang på gang – der er således frit slag for fortællinger om ham. Dialogen *Gorgias* er et “verdensopgør”, skriver forfatteren, intet mindre (s. 134). Kallikles er et menneske revnet tværs igennem, fag over for bedrag er det dækkende udtryk for tidens usselhed, begyndende med det magtovergreb, som Platon bevidnede i sin ungdom og nægtede at være med i. År senere samler han sine erfaringer, aristokraternes usselhed og demokraternes lumpenhed, i *Gorgias*.

Og her må nu selveste Sokrates falde til sidst, fortæller han sine overraskede læsere. Læseren forventes tilmed at kunne høre “Platons egen kreds gispe”, som der står (s. 145). Faglige læsere vil spørge, hvor forfatteren ved dét fra. Vi ved ingenting, lyder svaret.

2. Vi ved ingenting om Platon. Heller ikke om Sokrates. Hans domfældelse opfattes anderledes, end vi har vænnet os til. Den unge Platon blev udstødt af det gode selskab allerede i kap. 3 (s. 108-9). Nu skildrer fjerde kapitel retssagen mod Sokrates som et hævnforsøg, der slog fejl: Hans unge beundrere skulle have en forskrækkelse og denne plagsomme Rasmus Modsat have en lærestreg; altså fik man ham dømt, og selv gjorde han sig ingen anstrengelse for at gå fri. Men dét var jo ikke meningen, kan forfatteren fortælle (s. 184). Dødsdommen førte til en kamp på meninger, hvem *var* denne mand, som man havde taget livet af? Og netop det forhold spærrer for udsigten til den virkelige Sokrates, mener forfatteren på tværs af andre navngivne fagfolks opfattelse, uden dog at bruge kræfter eller plads på at modbevise dem.

Vi skal videre. Forfatteren vil opfatte det såkaldte Syvende Brev som ægte i den forstand, at det er skrevet af Platon. Men han maskerer sig også her, hedder det i femte kapitel, hvor den aldrende "brevskriver" ser tilbage på sin ungdoms erfaringer (s. 198): "Platon gemmer sig bag sig selv", får vi at vide. Den store finske Platonforsker Holger Thesleff inddrages, hans forslag om en tidlig udgave af det senere storværk *Staten* bliver her til en vidtløftig fortælling – igen fortælling, ikke nogen fagligt begrundet hypotese – om årene efter byens nederlag og de Tredive Tyranners blodige styre, tiåret efter Sokrates' død: Alle skrev, fortæller forfatteren, Platon skrev også. Og blev til grin. Det kan vi se ud af Aristophanes' komedie *Ekklesiazousai*, Kvinderne på Folkeforsamling.

Men vi *ved* det jo ikke.

I 360'erne blev den nu verdenskendte tænker bedt om at sætte skik på den unge Dionysios, ja han blev nærmest tvunget ind i det, skriver han selv i Syvende Brev. Opgaven var *ikke* at forvandle Syrakus til en bystat efter de anvisninger, som eftertiden har ment at kunne finde i Platons hovedværk *Staten*. Bogens første hoveddel slutter med brevets berømte ord om skriftens uanvendelighed: Denne Platon har aldrig nogensinde "betruet sine inderste tanker til skriften", og vil heller aldrig gøre det (s. 232). Det er, skriver bogens forfatter, "meget nedslående for den, der skriver en bog om, hvad der lå Platon mest på sinde. Og for dem, der læser den."

3. “Ubegribeligt nu – ingen vil fatte det mer!” Med dette citat fra Aristoteles indledes anden hoveddel. Ingen ved, om det er Aristoteles, men når vi nu ingenting ved, kan det jo udmærket være fra et digt af netop Platons bedste elev. Hele bogen slutter med det digt, og gentager for så vidt den nedslående slutning på Første Del: Ingen begriber Platon.

Vi blev færdige med Platons by. De sidste fem kapitler gennemgår nu en række dialoger under den nye synsvinkel, Platons verden. Forfatteren lader her den indlysende omstændighed, at Platon skrev – dét ved vi jo trods alt – fylde mere og mere, indtil Alkibiades i slutningen af *Symposion* i tiende kapitel ender som ren skrift. I sjette kapitel, som er kort (32 s.), behandles den gådefulde dialog *Parmenides* som en besindelse på skriftsprogets betingelser: Hvordan bærer vi os ad med overhovedet at udtale, endsige *skrive*, noget som helst, der passer? Dialogen er selv skrift og som sådan en løbende afprøvning af det vilkår, den overvejer; og dens afsluttende ubegribelige Enhedsøvelse skal ses som en slags skriftsproglig forsøgopstilling: Opskrift på sprog.

Syvende kapitel gennemgår *Staten*. Forfatteren er overbevist om, at opdelingen i 10 bøger er Platons egen, så overbevist, at han igen ikke spilder en eneste betragtning på at overbevise også den faglige læser om det. *Platons gåde* er fortælling, ikke belæring, slet ikke forelæsning. Forfatteren har sat sig for at genfortælle *Staten* bog for bog, i forventning om, at læserne derefter vil læse dette hovedværk i vesterlandsk tænkning på samme måde, som han selv gør. Når vi kommer til filosofkongen, får vi at vide, at den tanke i virkeligheden allerede var udbredt til de fleste græske bystater (s. 298): Filosofkongen er et udtryk for tidens uddannelsestænkning, hedder det her. Kort efter forvandler Platon ham så til en lille skaldet kobbersmedesvend, som er kommet til penge og nu kan gifte sig over sin stand (s. 305-6). Denne opkomling vil giftes med Filosofien. I tankens verden er vi alle opkomlinge, synes forfatteren at mene, og har tilmed tegnet kobbersmedesvenden. Tegningen pryder omslagets bagflap. En anden opkomling, forfatteren selv, optræder på forflappen.

4. Ottende kapitel læser *Theaitetos* og *Phaidon* sammen, de to er som bekendt begge henlagt til foråret 399 f.Kr. Dertil *Protagoras* – igen er det undervisningen og skriftlighedens plads i oplæringen – og så kommer *Theaitetos* tilbage i niende kapitel, nu sammen med de to andre, *Sofisten* og *Statsmanden*. De tre “skoledialoger”, som forfat-

teren kalder dem, læses ind i et uddannelsesforløb, som om Theaitetos gik i gymnasiet, først er han 17 år, så 19 i *Sofisten*, og endelig stilles han og den jævnaldrende "Sokrates" og læserne i det hele taget over for den umulige opgave, som *Statsmanden* skriver frem: At leve et liv som *politikós*, virksom borger i en offentlighed, hvor sproget har gyldighed.

Skriftsproget er bevægelse, "sindsbevægelse", kaldes det her i *Platons gåde*; på græsk *psykhagōgía* i forfatterens transkription. Læsningen løfter os til nye udsigter hen over dialogens midte, fortæller han, og sætter os så ned på jorden igen bagefter. I *Statsmanden* omtales 'midten' med rene ord, *mésōn* står der midtvejs.

Timaios og *Lovene* behandles meget hurtigt i niende kapitel. Venter man nu også et par ord om *Philebos*, skuffes man; den er der ikke blevet plads til. *Lovene* begribes som forskrifter for lovgivning og begrundelser for dem, en nyttig skriftsamling til fri afbenyttelse ved anlæg af nye byer og forbedring af nuværende. Men de nåede det ikke, skriver forfatteren. Den makedonske krigsmagt udbredte sig sydover, og bystaterne gik under (s. 410). Den ufærdige dialog *Kritias* udtrykker Platons egen opgivelse: Han lægger pennen fra sig (s. 418). Sådan slutter niende kapitel.

5. I tiende kapitel gælder det *Phaidros* og *Symposion*. Forførelsen er emnet for begge dialoger – forførelse, kærlighed og prosa hører sammen: Overalt er der en forfører på spil, advarer forfatteren sin bogs læsere om, med udtrykkelig henvisning til Platon (s. 438).

Alkibiades dukker op igen til allersidst og beder udgangsbønnen, så at sige. Han er skrift nu, det var han for så vidt også i første kapitel, hvor han var Thukydids fortælling (s. 31-38). Men Platons prosa er den nye måde at digte på, og Sokrates er "prosakunstens første og alle tiders mest usandsynlige helteskikkelse" (s. 460): Selv i en meget dårlig gengivelse, siger Platons Alkibiades, vil Sokrates med sine ord betage alle. Denne bogs forfatter minder om, at det jo er Platon selv, der skriver alle ordene. Også dem, Sokrates betager alle med.

Er de nu godt eller dårligt gengivet? Det må læseren afgøre.

Denne "uforglemmelige" Alkibiades, "fortidens faldne adelskab [...] i slingrende selvbevidst udfoldelse", ender med at melde os alle sammen ind i det store fællesskab – *kekoinōnékate tēs philosophou manías* står der på græsk (*Symposion* 218 b) – og dette

er udgangen på *Platons gåde*: “Den ‘filosofiske mani’ er at læse”, fortæller forfatteren sin bogs læsere (s. 463): Er man én gang bidt, kommer man sig aldrig.

6. En forførende tanke, må man indrømme. Men holder den? Hvis man som faglig læser *omskriver* bogens ganske underholdende og ofte slagfærdige fremstilling fra ‘fortælling’ til ‘videnskab’ – for nu at tænke videre i forfatterens egne baner – må påstandene siges at stå i kø for at blive behandlet fagligt, blive bevist eller blot sandsynliggjort. Måske skal vi læse *Platons gåde* som en slags skriftsproglig forsøgsopstilling, der vil spejle Platons egen fremgangsmåde i dialogen *Parmenides*? Forfatteren oversatte dette værk til Bd. 2 af den store nyoversættelse, *Platons Samlede Værker*; og skrev også i sin tid speciale om *Parmenides* på Aarhus Universitet, ved vi.

Men er der en sådan “skriftsproglig fremgangsmåde”, en *méthodos lógōn* (s. 384, 466) hos Platon? Er ‘spejlet’ i tiende bog af *Staten* virkelig Platons tilkendegivelse af, at alt det foregående var digt (s. 328)? Er ‘vævekunsten’ i *Statsmanden* et godt skjult billede på det usle skrifthåndværk, som Platon selv udøvede (s. 385, 415, 463)? Hvis forfatteren vil anstrenge sig med at besvare disse og mange andre spørgsmål, som må opstå undervejs – og ikke blot muntre sig med svarene i sin fortælling – kunne faglige læsere måske undvære forførelsen. Og det vil vi som bekendt helst.